

ISSN 2181 - 7286

1/2025

ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАР

ISSN 2181-7286
1/2025

Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар

Тошкент – 2025

МУНДАРИЖА

ФАЛСАФА

Karaxodjaeva M.X. "Boburnoma" XV-XVI asr o'zbek adabiy tilining bebaho yodgorligi	6
Turapov V.M. O'zbekistonda axborotlashgan jamiyatda ta'lim va axloqiy tarbiya dialektikasi.....	12
Юсупова А.А. Янги Ўзбекистон ва ёшлар маънавияти.....	16
Shakarov O.X. Halollik madaniyati va uning korrupsiyaga qarshi kurashdagi falsafiy ahamiyati.....	23
Nasridinov A., Azimova Ch.A., Fattoyeva O.N. Salohiyatli sarkarda va buyuk shoir...	26

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ

Хакимова М.Ў. Техника олий таълим муассаларида муҳандислик графикаси фанини инновацион технологиялар асосида ташкил этишнинг самарали мотивацион механизми шакллантириш асослари.....	33
Allambergenov A.J. Media savodxonligini shakllantirish va rivojlantirishda pedagogning roli.....	36
Кадиоров М.М., Тўлаганов З.Я., Зокирова Ф.Р. Ўқув жараёнида замонавий педагогик технологияларни ахборот технологиялари асосида қўллаш.....	41
Jumabayev A.D. Loyihaga asoslangan ta'limda baholash usullari va indikatorlari o'ziga xosliklari.....	45
Махмудов И.И. Қадриятларга асосланган психологик маслаҳатлашувни ташкил этиш масалалари.....	53
Худайкулова Ф.Х. Применение инновационных технологий в системе образования	57
Касимова Г.Р., Таджибаева Д.А., Ўнгбоева Д.Ў. Педагог кадрлар ва талабаларнинг виртуал мулоқотини ташкиллаштиришнинг муҳим омиллари.....	63
Maxmudova Sh.M. Nolisaniy ta'lim maussasalari talabalarida satandart til birliklaridan foydalanishning tarkibiy qismlari vosita sifatida.....	67
Утамурадова Г.Н. Педагогик компетентликнинг ижтимоий- психологик тузилиши, меъёрлари ва мезонлари.....	71
Сирождидинова И.М. Методика повышения профессиональной компетентности будущих специалистов-инженеров на основе кластерного подхода.....	75
Касимова Г.Р., Таджибаева Д.А., Ўнгбоева Д.Ў. Педагог кадрлар ва талабаларнинг виртуал мулоқотини ташкиллаштиришнинг муҳим омиллари.....	80
Kadirov M.M., To'laganov Z.Y., Zokirova F.P. Innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda dasturlash kurslarini o'qitish.....	84
Axmadjanov D.B. Zamonaviy ta'limda o'qituvchining roli va jamiyatning ma'naviy rivojlanishi.....	88
Avlayev O.U., Abdullayeva M.N. Ayollar liderlik faoliyati dinamikasiga sotsial intellektning ta'siri masalalari bo'yicha tahlili.....	93
Salomov G.Y. Umumta'lim maktablarida yuqori sinf soatlarini invariant usulga o'tkazishda bahs-munozara metodidan foydalanish.....	101

ИҚТИСОД

Базарова Г.Г. Новые педагогические технологии в преподавании социально-гуманитарных наук в образовании: Проблемы и пути решения.....	108
Safarov R.E. O'zbekistonda savdo xizmatlari sohasida chat-botlar va sun'iy intellektni joriy etish.....	115
Хайдаров Х. Страхование как сфера социальной защиты и цифровизации рынка страховых услуг.....	120

Усманова С.С. Зеленая фармацевтика: Стратегии устойчивого развития и их применение в фармацевтической промышленности Узбекистана.....	125
Митрушова М.Л. Инвестиционная политика Республики Узбекистан.....	131
Xashimova S.N. Kreativ iqtisodiyot - “Kelajak avlod” iqtisodiyoti.....	134
Muxitdinova K.A. «Olmaliq kon-metallurgiya kombinati» AJning investitsion jozibadorligini moliyaviy monitoring qilish.....	139
Каримов Д.М., Адиллов Б.Б. Искусственный интеллект в экономике и системе Финансовой безопасности.....	146
Табаков Е.С., Рашидов Р.А. К вопросам о методах оценки эффективности производства.....	153
Тўхтамишов А.Қ. Худудий туризм кластерининг инновацион салоҳиятини ривожлантириш йўллари.....	163
Rustambekova F. Integratsiya birlashmasida kichik korxonalar ishtirokida diversifikatsiyani tashkil etish.....	168
Qurbanov A.M. Xorijiy mamlakatlar avtomobil ehtiyot qismlari ishlab chiqarilishida innovatsiyalarni qo'llash tajribasi.....	172
Sarimsakov B.R. Sanoat korxonalari personal xodimlarning malakasini baholashda KPI ko'rsatkichlari.....	178

Журнал Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги томонидан рўйхатга олинган, 2007 йил 22 январь, № 0205 сонли гувоҳнома
ISSN 2181-7286. Иқтисод бўлими ОАК рўйхатига 2019 йил 1 январдан, Педагогика бўлими 2019 йил 29 июндан, Тарих, Фалсафа, Психология бўлимлари 2022 йил 30 ноябрдан, киритилган.

Журнал зарегистрирован Узбекским агентством по печати и информации 22 января 2007 года, свидетельство № 0205
ISSN 2181-7286. С 1 января 2019 г. журнал включен в перечень ВАК экономического отдела, с 29 июня 2019 г. – в перечень отдела педагогики, с 30 ноября 2022 г. – в перечень отделов истории, философии и психологии.

The journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan, January 22, 2007, certificate No. 0205

ISSN 2181-7286. The part of of Economy has been included in the list of Higher Attestation Committee since January 1, 2019, the part of Pedagogy since June 29, 2019, and the parts of History, Philosophy, and Psychology since November 30, 2022.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. –T.: Yangi asr avlodi, 2016. –B.211.
2. Azizxodjayeva N.N. Pedagogicheskiye texnologii i pedagogicheskoye masterstvo. – T.: TGPU, 2003. – 192 b.
3. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. //Ped. fanlari dokt. ilmiy daraj. uchun diss. – T.: 2007.- 305 b.
4. Atayeva N., Salayeva M., Xasanov S. Umumiy pedagogika (pedagogika nazariyasi va amaliyoti). / O'quv qo'llanma, kitob. - T.: «Fan va texnologiya», 2015.
5. Beruniy A. Qonuniy Mas'udiy. Toshkent: Sharq, 2005.
6. Bo'rimova D. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Ma'rifat, 2020.
7. Daniyarov B.X. Ukituvchi pedagogik faoliyatining innovatsion yunalganligi. // «Ukituvchilarning kasbiy maxoratini oshirishda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati» mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. - T.: 2012.
8. Madalimov T. Qadimgi hind falsafaviy manbaalari va tadqiqot uslublari / CARJIS. Volume 2. Issue 2. 2022. –B.83-86.
9. Mardonov Sh.Q. Pedagog kadrlarni ta'limiy qadriyatlar asosida tayyorlash va malakasini oshirishning pedagogik asoslari: ped. fan. dokt. ...diss. – T., 2006. – 302 b.
10. Umarova X.A. O'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishda innovatsion texnologiyalarning o'rni. // «Iqtisodiy ta'limni yangi sifat bosqichiga ko'tarishda iqtisodchi-pedagog kasbiy mahorati va kompetentligining o'rni» mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. - T., 2012.
11. Qurbonov U. Uyg'onish davrining xususiyatlari va ijtimoiy-falsafiy fikrlar rivojlanishi /ARES. Volume 4. Issue 9. 2023. –B.292-298.

UDK 316.6

AYOLLAR LIDERLIK FAOLIYATI DINAMIKASIGA SOTSIAL INTELEKTNING TA'SIRI MASALALARI BO'YICHA TAHLILI

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ДИНАМИКУ ЖЕНСКОГО ЛИДЕРСТВА

ANALYSIS OF THE IMPACT OF SOCIAL INTELLIGENCE ON THE DYNAMICS OF FEMALE LEADERSHIP

Avlayev O.U. (ChDPU, dotsenti, psixologiya fanlari doktori (DSc)
Abdullayeva M.N. (Pedagogik mahorat milliy instituti katta o'qituvchisi)

Maqolada, ayollar liderligining rivojlanishida sotsial intellekt komponentlarining ahamiyati o'rganilgan va shaxsiy fazilatlar, tashkilotchilik qobiliyati, shaxslararo, o'zaro ta'sirchanlik, muloqot qobiliyati, verbal va noverbal xulq-atvorni tushunish kabi omillarni alohida ajratib ko'rsatgan. Ushbu tadqiqot, ayollar liderligining rivojlanishiga sotsial intellektning ta'sirini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi va tashkilotchilik, shaxsiy fazilatlar, muloqot qobiliyatlari kabi psixologik omillarning liderlik jarayonidagi ahamiyati ta'kidlanadi. Mazkur maqolada ayollarning liderlik faoliyati dinamikasiga, ijtimoiy

intelektning ta'siri masalari J.Gilford tomonidan izohlangan ijtimoiy intellekt omillari-konsepsiyasi asosida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. Ijtimoiy intellekt, liderlik, psixologik determinat, shaxs fazilatlari, o'zaro ta'sir.

В статье изучено значение компонентов социального интеллекта в развитии женского лидерства и выделены такие факторы, как личностные качества, организаторские способности, межличностное взаимодействие, коммуникативные навыки, понимание вербального и невербального поведения. В этом исследовании можно более глубоко понять влияние социального интеллекта на развитие женского лидерства, а также подчеркнуть важность таких психологических факторов, как организованность, личностные качества и коммуникативные навыки в процессе лидерства. В данной статье анализируется влияние социального интеллекта на динамику женской лидерской деятельности на основе концепции факторов социального интеллекта Дж. Гильфорда.

Ключевые слова. Социальный интеллект, лидерство, психологическая детерминанта, личность человека, межличностное влияние

The article examines the importance of social intelligence components in the development of women's leadership and highlights such factors as personal qualities, organizational skills, interpersonal interaction, communication skills, understanding of verbal and non-verbal behavior. This study can more deeply understand the influence of social intelligence on the development of women's leadership, as well as emphasize the importance of such psychological factors as organization, personal qualities and communication skills in the leadership process. This article analyzes the influence of social intelligence on the dynamics of women's leadership activities based on the concept of social intelligence factors explained by J. Guilford.

Keywords. Social intelligence, lidership, psychological determinant, person's personality, interpersonal influence

Ayollar liderligi masalasi so'nggi yillarda tadqiqotchilar va psixologlar tomonidan kengroq o'rganilmoqda. Liderlikning samaradorligi va rivojlanishiga turli psixologik, ijtimoiy va madaniy omillar ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, sotsial intellekt, ya'ni shaxsning boshqalar bilan muloqot qilish va ularni tushunish qobiliyati, ayollar liderligining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Sotsial intellekt komponentlari, shaxsiy fazilatlari, tashkilotchilik qobiliyati, shaxslararo o'zaro ta'sirchanlik, muloqot qobiliyati va verbal, hamda noverbal xulq-atvorni tushunish kabi omillar ayollarning liderlikdagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi. Ma'lumki, ijtimoiy intellekt - bu insonning boshqalar bilan samarali munosabatda bo'lishini ta'minlashga yordam beradigan bilim, ko'nikma va layoqatdir [3]. Ya'ni o'zimiz va boshqalarning xatti-harakatlarini tushunish, vaziyatga qarab harakat qilish qobiliyati shular jumlasidandir.

Muvaffaqiyatga erishish uchun esa, bugungi kunda o'z sohangizning professional bo'lishning o'zi yetarli emas. Odamlar bilan munosabatlarni yaxshilash, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, o'z g'oyalarini jamiyatda targ'ib qila olish hozirgi zamon talabidir. Davlatimiz tomonidan yaratilgan imkoniyatlar ayollarimizga "Takliflarni ilgari surishdan qo'rqmang va murakkab narsalarni oddiy so'zlar bilan tushuntirishni o'rganing" deya xitob qilmoqda.

Nima uchun ijtimoiy intellektni liderlik faoliyati bilan bog'layapmiz. Bilamizki, ijtimoiy

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ

intellektda intuitsiya va shaxsiy sifatlari asosiy rol o'ynaydi. Aslida, ijtimoiy intellekt insonning odamlar va kundalik vaziyatlarni qanchalik tushunishining ko'rsatkichi hisoblanadi. Odatiy hayotda bunday ko'nikmalarni xushmuomalalik va sog'lom fikrlash deb atashadi. Ya'ni, ijtimoiy intellekt insonning o'zini, xulq-atvorini, boshqa odamlarning xatti-harakatlarini tushunish va o'zaro samarali munosabatlarni o'rnatish, maqsadlarga erishish qobiliyatini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Ushbu qobiliyatni o'zingizda rivojlantirish orqali siz insonlarni yaxshi tushunish bilan birga, ular bilan yaxshi aloqalar o'rnatishingiz, jamiyatda o'z o'rningizni topgan holda, maqsadlaringizga muvaffaqiyatli erishishingiz mumkin.

Liderlik faoliyatiga kelsak, liderlik - tabiatan ijtimoiy hodisadir. U har qanday tashkilotda jamoani maqsad sari yetaklashga intilayotgan rahbar yoki xodim faoliyatida o'z aksini topadi. Liderlik faoliyati tashkilotda yuzaga kelgan muammolarni hal etish jarayonida jamoa a'zolari va rahbar o'rtasidagi munosabatlarning ijtimoiy dinamikasida namoyon bo'ladi. Shaxsning biografik jihatlarida liderning jinsi uning yoshidan keyingi o'rinda turadigan o'ziga xos xususiyati sifatida qaraladi.

Shunday qilib, tashkilot rahbariyati, odatda, (a) tashkilot ichida va tashqarisida bir nechta ijtimoiy guruhlarni o'z ichiga oladigan va (b) ko'pincha qarama-qarshi bo'lgan ijtimoiy talab va tartiblarni hisobga oladigan yechimlarni topish uchun liderlik rolini talab qiladi.

Bundan tashqari, liderlar ba'zida dastlab shubhali bo'lgan rahbar, hamkasb va bo'ysunuvchi shaxslarni muammolarni hal etish yo'llarining hayotiylikiga ishonitirish va hal etish jarayonida ishtirok etadigan bir nechta tashkiliy guruhlar faoliyatini muvofiqlashtirish orqali harakatni amalga oshirishlari kerak. Nihoyat, liderdan muammoni samarali hal qilish ishlarini, ushbu turli ijtimoiy guruhlarning fikr-mulohazalari orqali amalga oshirilishini nazorat qilishni talab qiladi. Tashkiliy liderlikning o'ziga xos ijtimoiy integratsiyasi printsiplial jihatdan liderning samaradorligi muammolarni hal qilishda va ularni murakkab tashkiliy dinamikada amalga oshirishda ijtimoiy dilemmalardan qanchalik yaxshi o'tishlari bilan belgilanadi.

1-jadval

Ayollarning sotsial intellekti bilan liderlikni shartlovchi yetakchi psixologik determinantlar (umumiy holat)

Jihatlar	Faktorlar				
	1	2	3	4	5
Shaxsning o'ziga xos xususiyatlari	0,892				
Ijtimoiy ta'sir etuvchanlik	0,785				
Shaxsning umumiy xususiyatlari	0,617				
Tashkilotchilikka qobiliyatlilik	0,613				
Shaxsning yo'nalganligi	0,531				
Fuqarolik burchi		0,665			
Hayotiy ustanovka		0,660			
Boshqa odamni psixologik jihatdan o'ziga yaqin qabul qilish qobiliyati		0,629			
Shaxs yetukligi		0,571			
Erishganlik motivatsiyasi		0,547			
Muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish			0,520		
Noverbal xulq-atvorni tushunish				0,565	
Shaxslararo o'zaro ta'sir					0,510
Verbal ekspressiyani tushunish					0,565

Tadqiqotimizning maqsad va vazifalariga muvofiq ayol liderlarning sotsial intellekti bilan liderlik kompetensiyasi ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni boshqa mezonlar ishtirokidan xoli holda tadqiq etishga erishildi. Bunda, liderlik faoliyati dinamikasi - sotsial intellektning emotsional intellekt, individuallikning formal-dinamik jihatlaridan ajratilgan holdagi ifodasini o'rganishga erishildi. Natijalar faktorli tahlil usuli asosida qayta ishlanib, sotsial intellekt bilan liderlik salohiyati tarkibining ochilish va rivojlanish qonuniyatlarini tavsiflovchi asosiy faktorlarni aniqlashga erishildi.[3]

Faktorli tahlilning dastlabki natijalari bo'yicha ayollar liderligida sotsial intellektning o'рни masalasidagi umumiy ko'rinishda beshta yetakchi faktor aniqlandi. Faktorlarning birinchisida shaxsning o'ziga xos xususiyatlari (0,892), ijtimoiy ta'sir etuvchanlik (0,785), shaxsning umumiy xususiyatlari (0,617), tashkilotchilikka qobiliyatlilik (0,613), shaxsning yo'nalganligi (0,531) "Umumiy liderlik omillari" nomi bilan bosh faktor sifatida shaxsning xislat va fazilatlarini bo'lib tarkib topishi aks etmoqda.

Ikkichni omilning markaziy jihatlari bo'lib ayollar liderligini izohlash manbai sifatida fuqarolik burchi (0,665), hayotiy ustanovka (0,660), va boshqa odamni psixologik jihatdan o'ziga yaqin qabul qilish qobiliyati (0,629), shaxs yetukligi (0,571), erishganlik motivatsiyasi (0,547) "Shaxsning fuqarolik burchi bilan hayotiy ustanovkalar" chiqdi.

Bundan ko'rinadiki, ayollar liderligida fuqarolik burchini his etish va shaxsiy hayotiy pozitsiyaga ega bo'lishi hisobiga ayollar o'zining liderlik darajasini belgilashi va zarur maqsadlarga erishishi mumkin ekan. Shunga ko'ra, "Fuqarolik burchini his etish va shaxsiy hayotiy pozitsiyaga ega bo'lish" deb nomlandi.

Uchinchi omilning tahlilida esa, ayollar liderligini belgilovchi omil bu "Muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish" (0,520) alohida psixologik determinant sifatida ayollar liderligi uchun munosabat va muloqotni tashkil etishda muhim sanaladi. Shu sababli faktorning xususiyatiga ko'ra shaxsda - shaxslararo munosabat xarakteriga ko'ra bir-biri bilan suhbatlashadigan insonlarni tez va yaxshi tushunishga moyillik, insonlar muloqotda har qanday insonlar bilan til topishib ketishini ta'minlar ekan. Shu bois, faktorni "Muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish" tarzida nomlash muhimdir.

To'rtinchi faktorni noverbal xulq-atvorni tushunish (0,565) jihati tashkil etdi. Bu esa, shaxslarning noverbal xulq-atvorni tushunishi ayollar liderligida aolhida qobiliyat sifatida tarkib topishni taqozo etadi. Faktorni "Noverbal xulq-atvorni tushunish" tarzida nomlash o'rinlidir.

Beshinchi faktorni esa, shaxslararo o'zaro ta'sir (0,510) va verbal ekpressiyani tushunish qobiliyati tashkil etgan (0,565). Ushbu faktorning qayd etishicha, shaxsning kamoloti uchun doimiy ravishda ushbu ikki jihat o'zaro aloqadorlikda aks etishi kerak. Faktorni "Ayollar liderligida verbal ekpressiya va shaxslararo ta'sir mexanizmi" deb ifodalandi.

Navbatdagi tahlilda esa, ayollarning sotsial intellekti darajasiga ko'ra sotsial intellekt bilan ayollar liderligi o'rtasidagi munosabatlarning faktorli tahlili amalga oshirilgan. Faktorli tahlil natijalari navbatdagi 2-jadvalda keltirilgan.

Faktorli tahlilga ko'ra sotsial intellekt darajasi o'rtachadan past bo'lgan ayollarda sotsial intellekt bilan ayollar liderligi jihatlari o'rtasidagi bog'liqlikni shartlovchi uchta omil aniqlandi.

Ushbu toifa sinaluvchilarning sotsial intellekti bilan ayollar liderligini tavsiflovchi birinchi faktor shaxsning o'ziga xos xususiyatlari (0,866), shaxsning umumiy xususiyatlari (0,777), shaxsning yo'nalganligi (0,731) asosiy kamolot jihatlari sifatida kuzatildi. Faktorning asosiy "Shaxs fazilatlarini" deb nomlandi. Chunki faktorga ko'ra, ayollar liderligini faqat ushbu kamolotni belgilovchi omillar ifodalab bermoqda.

Sotsial intellekt darajasi o‘rtachadan past ayollarda liderlikni shartlovchi psixologik determinantlar

Jihatlar	Faktorlar		
	1	2	3
Shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari	0,866		
Shaxsning umumiy xususiyatlari	0,777		
Shaxsning yo‘nalganligi	0,731		
Hayotiy ustanovka		0,749	
Boshqa odamni psixologik jihatdan o‘ziga yaqin qabul qilish qobiliyati		0,692	
Shaxslararo o‘zaro ta’sir		0,868	
Noverbal xulq-atvorni tushunish		-0,819	
Muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish			0,791
Noverbal ekspressiyani tushunish			-0,638

Ikkichni faktorni esa, ayollarning liderligi va sotsial intellektini shartlovchi jihatlariga aloqador hayotiy ustanovka (0,749), boshqa odamni psixologik jihatdan o‘ziga yaqin qabul qilish qobiliyati (0,692), shaxslararo o‘zaro ta’sir (0,868), noverbal xulq-atvorni tushunish (-0,819) kabi yuqori yuklamali koeffitsiyentlar tashkil etdi. Mazkur faktorda, ayollar liderligida noverbal xulqni tushunish ko‘pincha insonlarni tushunishning qiyin jihati ekanligini tasdiqlamoqda. Ammo, ayollar liderligida shaxslararo ta’sir, muhim hisoblanmoqda. Shu sababli asosiy psixologik deteriminant - “Shaxslararo o‘zaro ta’sir” deb ataldi. Sotsial intellektning ushbu jihati, o‘rtachadan past sotsial intellet darajasidagi ayollarda atrofdagilar bilan o‘zaro munosabatga kirishishga turtki beruvchi ekanligidir.

Uchinchi faktor esa, muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish (0,791), noverbal ekspressiyani tushunish (-0,638)dan iborat. Ushbu o‘rinda noverbal ekspressiyani tushunish ko‘p hollarda ayollar liderligida to‘siq bo‘lib qolmoqda ekanligi ko‘rinmoqda. Shu sababli, salbiy ahamiyatga ega bo‘lsa-da, ushbu faktorni “Noverbal ekspressiyani tushunmaslik” deb nomladik.

Sotsial intellekt darajasi o‘rtacha bo‘lgan shaxslarning sotsial intellekti bilan ayollar liderligining korrelyatsion munosabatlari o‘rganildi. Ushbu tadqiqot natijalari quyidagi 3-jadvaldan o‘rin olgan.

Faktorli tahlilga ko‘ra sotsial intellekt darajasi o‘rtacha bo‘lgan ayollarning liderligini tavsiflovchi to‘rtta yetakchi determinantlar aniqlangan.

Birinchi faktor tuzilmasi shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari (0,819), shaxslararo o‘zaro ta’sir (0,770), shaxsning umumiy xususiyatlari (0,761), shaxsning yo‘nalganligi (0,727) va tashkilotchilikka qobiliyatlilik (0,705) dan iborat yuqori vaznli koefficientlardan tashkil topdi.

Ushbu faktorlar o‘rtachadan past sotsial intellekt darajasidagi singari, lider ayol uchun ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan shaxs xususiyatlarini – muloqotmandlik, tashabbuskorlik, harakatchanlik, zukkolik, sinchkovlik, shaxslararo munosabatda o‘zga insonlar bilan o‘zaro munosabat o‘rnatish, ularning xulq-atvori va xatti-harakatlarini anglash hamda o‘zining shaxsiy fazilati orqali ta’sir ko‘rsatuvchanligini tavsiflaydi. Shu kabi faktorlarga ko‘ra, sotsial intellektning shaxslararo o‘zaro ta’sir jihati shaxsning yo‘nalganligi, tashkilotchilik qobiliyati va shaxning umumiy xususiyatlari bilan ichki aloqadorlikni o‘rnata olgan. Faktorning mazmuniy ifodasi “Shaxslararo o‘zaro ta’sir” deb nomlashni taqazo etdi. O‘rtachadan past sinaluvchilarga nisbatan o‘rtacha sotsial intellekt darajali ayollar liderligining o‘ziga xos tomonidan biri sifatida shaxslararo ta’sir etuvchanlikni empirik jihatlarni ko‘rsatmoqda.

Sotsial intellekt darajasi o‘rtacha bo‘lgan ayollarda liderlikni shartlovchi psixologik determinantlar

Jihat	Faktor			
	1	2	3	4
Shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari	0,819			
Shaxslararo o‘zaro ta’sir	0,770			
Shaxsning umumiy xususiyatlari	0,761			
Shaxsning yo‘nalganligi	0,727			
Tashkilotchilikka qobiliyatlilik	0,705			
Erishganlik motivatsiyasi		0,775		
Boshqa odamni psixologik jihatdan o‘ziga yaqin qabul qilish qobiliyati		0,726		
Muloqot ishtirokchisining fikrlarini		0,718		
Shaxs yetukligi			0,854	
Hayotiy ustanovka			0,767	
O‘z meniga munosabat				
Noverbal xulq-atvorni tushunish				-0,730
Ijtimoiy ta’sir etuvchanlik				0,707
Verbal ekspressiyani tushunish				0,514

Ikkinchi faktordagi ustuvor jihatlarida erishganlik motivatsiyasi (0,775), boshqa odamni psixologik jihatdan o‘ziga yaqin qabul qilish qobiliyati (0,726), muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish (0,718)dan iborat yuqori korrelyatsiyali koeffitsiyentlar o‘rin oldi. Ushbu faktorda ham ayollar sotsial intellekt va liderligini tavsiflovchi psixologik determinantlar o‘rtasida bog‘liqliklar kuzatildi. Faktordagi ustuvor jihatlarining mazmuni va o‘zaro bog‘liqligiga asoslanib, ayollarning hayotiy maqsadlarga ega bo‘lishi, empatiya va muloqot ishtirokchilarni tushunish qobiliyatini inobatga olish zarur. Bunga ko‘ra faktorni “Yo‘nalganlik, empatiya va muloqotmandlik” tarzida nomlash lozim topildi.

Uchinchi faktorda esa, ayollar liderligining umumiy yetukligi (0,854) va hayotiy ustanovka (0,767) lardan iborat yuqori yuklamali koeffitsiyentga ega jihatlar mujassamlashgan. Ushbu faktorda, ayollar liderligida aql-zakovot tuyg‘u, hissiy muvozanat, mulohazakorlikdan ustunligi bilan ajralib turishi - umumiy yetuklik darajasini belgilab beradi. Faktorning mazmuniga muvofiq “Shaxsning umumiy yetuklik darajasi” deb nomladik.

To‘rtinchi faktorda esa, noverbal xulq-atvorni tushunish (-0,730), ijtimoiy ta’sir etuvchanlik (0,707), verbal ekspressiyani tushunish (0,514)dan iborat bo‘ldi. Ushbu faktorda ayollar liderligi bilan sotsial intellekt jabhalari o‘rtasida ham salbiy, ham ijobiy bog‘lanish mavjuddir. Bundan ko‘rinadiki, sotsial intellektning bir elementi ayollar liderligining o‘sishiga, ikkinchisi esa, uning pasayishiga olib kelar ekan. Noverbal xulq-atvorni tushunish qobiliyatining yo‘qligi shaxsda ijtimoiy ta’sir etuvchanlik sifatini shakllantirmasligi va aksincha, verbal ekspressiyani tushunish esa, ijtimoiy ta’sirchanlikning kamol topishiga ko‘maklashar ekan. Natijada faktorni mazmuniga mos ravishda uni “Ayollar liderligidagi ziddiyatlar” tarzida ifodalash lozim topildi.

Amaliy o‘rganish natijalarining navbatdagi sahifalari sotsial intellekt darajasi yuqori bo‘lgan ayollarning liderligini kafolotlovchilarini aniqlashga qaratildi (4-jadval).

Sotsial intellekt darajasi yuqori bo‘lgan ayollarda liderlikni shartlovchi psixologik determinantlar

Jihatlar	Faktorlar					
	1	2	3	4	5	6
Tashkilotchilikka qobiliyatlilik	0,780					
Shaxslararo o‘zaro ta’sir	0,768					
Shaxsning umumiy xususiyatlari	0,767					
Shaxsning yo‘nalganligi	0,703					
Muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish	0,650					
Shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari		0,817				
Noverbal xulq-atvorni tushunish		0,775				
Fuqarolik burchi			0,809			
O‘z meniga munosabat			0,689			
Ijtimoiy ta’sir etuvchanlik				0,858		
Verbal ekspressiyani tushunish		0,534		0,583		
Erishganlik motivatsiyasi					0,798	
Hayotiy ustanovka					0,680	
Shaxs yetukligi					0,669	
Tashkilotchilik qobiliyatidagi individuallik						0,776
Shaxslararo o‘zaro ta’sir						0,607

Sotsial intellekt darajasi yuqori bo‘lgan shaxslarning kamoloti bilan bog‘liq faktorlar tahlilida oltita yetakchi determinantlar kuzatildi. Bir jihatdan ushbu faktorlar miqdori, ikkinchidan, sotsial intellekt bilan ayollar liderligini tavsiflovchi komponentlardagi korrelyatsiyalar o‘ziga xosligini ko‘rsata oldi.

Aniqlangan birinchi psixologik yetakchi determinantlar orasidagi tashkilotchilikka qobiliyatlilik (0,780), shaxslararo o‘zaro ta’sir (0,768), shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari (0,767), shaxsning yo‘nalganligi (0,703), muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish (0,650) jihatlari faktorning tarkibiy tuzilmasini o‘zida aks ettirgan. Faktorda ham sotsial intellekt komponenti bilan ayollar liderligi jabhalari o‘rtasida yaqqol bog‘lanishlar kuzatildi.

Oqibatda, shaxslararo o‘zaro ta’sirchanlik qobiliyatiga ega ayollarda tashkilotchilik qobiliyati tarkib topishi hamda e’tiqodlilik, sobitqadamlilik, hamiyatlilik, beg‘arazlik, haqgo‘ylik, kamtarlik, adolatlilik, e’tiqodlilik, kabi shaxsiy fazilatlarini o‘zlashtirishi mumkin. Bunday fazilatlarini o‘zlashtirishi esa, shaxsning muloqotdagi sherigini tushunishi mumkinligi bilan ham bog‘liq. O‘zga insonlar bilan munosabatga kirishish, o‘z navbatida shaxsning o‘zini tushunishiga undaydi. Faktordagi jihatlarning vaznini hisobga olgan holda bu faktorga “Ayollar liderligida sotsial intellektning ta’sir diapazonlari” degan nom tanlandi.

Ikkinchi faktor shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari (0,817), noverbal xulq-atvorni tushunish (0,775), verbal ekspressiyani tushunish (0,534)dan iborat. Ushbu faktor tarkibida sotsial intellektning ham verbal, ham noverbal xulq-atvorni tushunishga xizmat qiluvchi

jihatlari mujassamlashganganligi shaxsning o'ziga xos xususiyatlarini kamol topishiga turtki beradi, ya'ni o'zgalarning psixologik xususiyatlari va holatlarini tez ilg'ashga qobillik, o'zgalar ichki kechinmalari va hislarini o'zinikiday qabul qilishga moyillik, o'zgalar kechinmalari, xatti-harakatlari va xulq-atvorini tahlil etishga qobiliyatlilik, o'zini xayolan o'zganing o'rniga qo'ya bilish uquvchanligini tarkib toptiriga xizmat qiladi. Mantiqiy mulohazalar faktorni "Verbal ekspressiya va noverbal xulq-atvorni tushunish – shaxs xususiyatlarini shakllantiruvchi determinant" tarzida qayd etishga sabab bo'ldi.

Uchinchi faktorni fuqarolik burchi (0,809), o'z meniga munosabat (0,689) va beshinchi faktorni erishganlik motivatsiyasi (0,798), hayotiy ustanovka (0,680) va shaxs yetukligidan (0,669) yuqori yuklamali faktorlar tashkil etdi. Ikkala faktorning tuzilmasida shaxsning psixologik yetukligini tavsiflovchi jihatlar aks etgan. Ikkala faktorning tarkibiy tuzilmasidagi yuqori yuklamali koeffitsiyentlar ayollar liderligining umumiy tarkibiy qismlari hisoblanadi. Ularning o'zaro aloqasi hamda ijobiy ichki bog'liqliklari ayollar liderligiga ta'sir ko'rsatishi tabiiydir. Izohlarga asoslanib, ushbu uchinchi va beshinchi faktorlarni birlashtirgan holda, sodda tarzda "Ayollar liderligining tarkibiy jihatlari" deb nomlandi.

To'rtinchi faktorning tarkibini ijtimoiy ta'sir etuvchanlik (0,858) va verbal ekspressiyani tushunish (0,583) tashkil etmoqda. Verbal ekspressiyani tushunish qobiliyati - shaxsda insonlar munosabatlarining tabiati va qirralariga yuqori sezuvchanlik bo'lib, bunda ular ma'lum bir vaziyat, o'ziga xos munosabatlar kontekstida odamlarning bir-biriga aytganlarini tez va to'g'ri tushunadilar. Insonlarning muloqot vaziyatlarida turli suhbatdoshlar bilan tegishli muloqot ohangini topa oladilar va har xil rolli vaziyatlarga kirisha oladilar. Shunga ko'ra, faktorni "Verbal ekspressiyani tushunish – ijtimoiy ta'sir vositasi" deb atash o'rinli.

Oltinchi faktorni tashkilotchilik qobiliyatidagi individuallik (0,776) va shaxslararo o'zaro ta'sir (0,607) tashkil etgan. Tahlil qilinayotgan faktorda deyarli tahlil etilgan tadqiqotning bir qator empirik tahlillarida biror bir tarzda shaxsning tashkilotchilik qobiliyatining individuallashuvi bilan sotsial intellektning tarkibiy jihatlarida bog'lanishi kuzatilmagan edi. Aniqlangan oltinchi faktordagi bog'lilikka tayanib, uni "Shaxslararo o'zaro ta'sir tashkilotchilik qobiliyatining individuallashuvi sababi" deb nomlashga turtki berdi.

Xulosa qilib aytganda, faktorli tahlil natijalari ko'ra, sotsial intellektning turli darajalari ayollar liderligiga muvofiq ravishda ta'sir ko'rsatuvchi psixologik determinant vazifasini bajarishini empirik asoslandi. Ushbu omillar, ayollar liderligini rivojlantirishda sotsial intellektning turli jihatlarini bilan bevosita bog'liq. Tadqiqot natijalari, ayollar liderligining muvaffaqiyatini oshirish uchun sotsial intellekt omillarini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Bu esa, kelajakda ayollar liderligi sohasida amaliy yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh. (2021). Strategies of New Uzbekistan. Tashkent. Uzbekistan. p.464.
2. Авлаев, О. (2022). Иjtimoiy intellekt – shaxsni rivojlantiruvchi omil. Архив научных исследований, 2(1).
3. Avlaev, O. U., Burkhanov, A. A., Ismoilova, D. M., & Norkuzieva, M. A. (2020). Factors Affecting the Intellectual Dynamics of the Individual. Test Engineering & Management, 83, 693-702.
4. Myers, D. G. Psychology. Hope College. Holland, Michigan, 2010. pp.553-593.
5. N.Nishonova. Davlat boshqaruvi tizimida xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini

- oshirish masalalari. "Extremum-Press" bosmaxonasi. Toshkent-2013. 84 b.
6. Sh.R. Samarova., O.U. Avlayev, S.R. Mirzayeva, M.N. Tojiboyev, D.U. Raxmanova. Student's Intellectual Activity in the Process of Developing Informational and Communicative Competence// Problems in the Textile and Light Industry in the Context of Integration of Science and Industry and Ways to Solve Them. March 11 2024 AIP Conf. Proc. 3045, 060029-1–060029-5; <https://doi.org/10.1063/5.0197431>Published by AIP Publishing. 978-0-7354-4889-6/\$30.00
7. Tillaev O. (2020). Ayol lider: Plyus va minuslar nimalardan iborat? <https://kun.uz/news/2020/03/08/ayol-lider-plyus-va-minuslar-nimalardan-iborat> .

UDK: 372.22(045)

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA YUQORI SINFLAR SOATLARINI INVARIANT USULGA O'TKAZISHDA VAHS-MUNOZARA METODIDAN FOYDALANISH

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСКУССИОННО-ДЕБАТНОГО МЕТОДА ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ЗАНЯТИЙ ПО ИНВАРИАНТНОМУ МЕТОДУ С УЧАЩИМИСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

THE USE OF THE DISCUSSION AND DEBATE METHOD IN CONDUCTING CLASSES USING THE INVARIANT METHOD WITH HIGH SCHOOL STUDENTS

Salomov G.Y. (TISU dotsenti vazifasini bajaruvchi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)).

Ushbu maqolada umumta'lim maktablari yuqori sinflar o'quvchilarini ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Yuqori sinflar o'quvchilariga sinflar soatlarini invariant usulda o'tkazishning o'ziga xos xususiyatlari, hamda o'quv-tarbiyaviy jarayonda innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llashning afzalliklari izchil bayon qilingan. Yuqori sinflar o'quvchilariga invariant sinflar soatlarini innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida tashkil etishning pedagogik asoslari keltirib o'tilgan. Umumta'lim maktablarida ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy tashkil etuvchilari sinflar rahbarlari va ularning invariant sinflar soatlarini innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida tashkil etishdagi roli xususida atroflicha fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar. jamiyat, davlat, oila, ma'naviy, ilmiy, shaxs, sinflar soati, tarbiyaviy, axloqiy, ta'lim, ijtimoiy, avlod, tarbiya, ong, estetik, jismoniy, g'oyaviy, siyosiy, texnologiya, ishtiyoq, muhabbat, an'ana, urf-odat, qadriyat, kreativ.

В данной статье особое внимание уделяется вопросам воспитания старшеклассников в общеобразовательных школах с точки зрения их духовно-нравственного развития. Подробно изложены особенности проведения классных часов для старшеклассников по инвариантной методике, а также преимущества применения инновационных образовательных технологий в учебно-воспитательном процессе. Также в статье представлено описание педагогических основ организации инвариантных классных часов для старшеклассников на основе инновационных